

УДК 378.015.311:[172.4:305]:930.2

М. І. Воровка

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІОГРАФІЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА

У статті проаналізовано підходи до визначення поняття «історіографічні джерела»; розглянуто історіографію історико-педагогічного дослідження та класифікацію історико-педагогічних історіографічних джерел.

Мета статті полягала у визначенні місця історіографічних джерел у джерельній базі історико-педагогічного дослідження та розгляді історіографії теорії та практики розвитку гендерної культури студентства.

В основній частині запропоновано розподіл історіографії дослідження теорії і практики розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України у 60-х роках ХХ – на початку ХХІ століття за проблемно-тематичним критерієм, а саме:

– історіографія вищої освіти України (монографії радянського та пострадянського періоду; історико-педагогічні дослідження розвитку вищої школи у визначених хронологічних межах);

– історико-педагогічна історіографія проблем, дотичних до формування гендерної культури, а саме: статевого, соціостатевого, статеево-рольового, гендерного виховання та освіти, підготовки до сімейного життя, виховання жіночої та чоловічої молоді тощо;

– історичні дослідження: історіографічні праці гендерної спрямованості – розвідки радянського періоду з питань участі жінок в економічному, суспільно-політичному, культурному житті та з проблем освіти жінок, що здійснювалися у хронологічних межах дослідження, охоплювали здебільшого довоєнні часи та розкривали суспільно-політичну діяльність жіноцтва в контексті прийнятої ідеологічної настанови щодо вирішеності жіночого питання у СРСР; праці, присвячені історії повсякденності, – предметом вивчення в межах цього напрямку стали повсякденні практики людей (умови життя, праці, побуту, дозвілля, навчання, соціалізації тощо) того або іншого регіону або країни в певний історичний проміжок часу;

– історіографічні дослідження гендерної проблематики в соціально-гуманітарних науках.

З'ясовано, що вивчення та аналіз історіографічної бази є підґрунтям для визначення стану проблеми, що досліджується, а отже, конкретизації предмету та завдань дослідження та його наукової новизни.

Ключові слова: історіографічні джерела, історіографія історико-педагогічного дослідження, класифікація історико-педагогічних історіографічних джерел, історіографія теорії та практики розвитку гендерної культури, студентство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Історіографія – наука, що вивчає розвиток і нагромадження знань з історії суспільства, а також історичні джерела. Це сукупність історичних творів, що стосуються певного періоду або якої-небудь проблеми; історична бібліографія [4, с. 51]. Як спеціальна історична дисципліна, вивчає історію розвитку історичних знань, історичної думки, історичної науки [2, с. 97].

Як галузь наукових знань педагогічна історіографія – це системний аналіз та узагальнення великого масиву літератури, опублікованої з певної галузі наукового знання з метою висвітлення процесу розвитку науки та відповідних методів дослідження у визначених хронологічних межах (Н. Гупан). Вона вивчає процес розвитку історико-педагогічної науки та його закономірності (Д. Молоков); суспільно детерміновані процеси

розвитку педагогічної науки і нагромадження нею наукових знань (І. Стражнікова).

Історіографічні джерела, які складають окрему групу джерел вивчення історії, – це пам'ятки минулого, які надають дослідникові «інформацію щодо характерних рис та особливостей розвитку історичних знань і історичної науки, тобто щодо безпосереднього предмету історіографічних досліджень. Таким чином, як вважає О. Вовк, до категорії історіографічних джерел можна віднести різноманітні історичні джерела, що містять інформацію про життя та творчість відомих істориків, виникнення та розвиток історичної науки, типові для кожної епохи риси мислення» [2, с. 90]. «Історіографічні джерела, – зазначає Я. Калакура, – відбивають специфічні історіографічні факти, тобто ті, що містять відомості з історії історичної науки, про важливі події і явища в її розвитку, про осіб та

осередки, які збагатили історичні знання. Завдяки історіографічним джерелам створюється можливість відтворити особливості суспільної свідомості, конкретно-історичні умови, в яких жив і творив історик, з'ясувати вплив самої історичної науки на життя і розвиток суспільства» [3, с. 19]. Отже, до історіографічних джерел відносять не лише наукові історичні праці, а й матеріали, які дозволяють дізнатися про суспільну атмосферу – настрої, цінності, ідеї, ідеали, ідеологічні настанови тощо, які характеризують стан соціуму та науки на певному етапі їх історичного розвитку. Тому чітко розділити історіографічну та джерельну базу неможливо – одні й ті ж матеріали можуть бути джерельними та історіографічними.

Ураховуючи особливості історико-педагогічної науки, Л. Голубнича пропонує вважати джерелом педагогічної історіографії «специфічні педагогічно-історіографічні факти, які несуть історико-педагогічну інформацію про важливі для розвитку педагогічної думки та педагогічної науки події і явища, про видатних педагогів та їх особистий внесок у поширення й еволюцію педагогічного знання. Завдяки педагогічно-історіографічним джерелам виникає можливість відтворити особливості історико-педагогічних процесів, явищ, педагогічної свідомості, конкретно-історичні умови, які впливали на світогляд, а внаслідок цього – й на педагогічні концепції провідних педагогів минулого, з'ясувати дію та роль самої педагогічної науки в житті та розвитку суспільства» [1, с. 42].

Мета – визначити місце історіографічних джерел в джерельній базі історико-педагогічного дослідження та розглянути історіографію теорії та практики розвитку гендерної культури студентства.

Виклад основного матеріалу. Ми поділяємо історіографію дослідження теорії і практики розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України у 60-х роках ХХ – на початку ХХІ століття за проблемно-тематичним критерієм.

1. Історіографія вищої освіти України:

– до цієї групи відносяться такі узагальнюючі праці, як монографії В.І. Пітова «Высшая школа Украинской ССР в период перестройки» (1962), Т.М. Шашла «Керівна роль Комуністичної партії в розвитку радянської школи на Україні» (1963), М.С. Гриценка «Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965)» (1966), О.С. Власенка «Некоторые вопросы воспитания советского студенчества на современном этапе» (1971), В.Ю. Маланчука «Вища школа УРСР. Здобутки і перспективи (1966–1970)» (1971), М.М. Руткевича та Ф.Р. Филиппова «Высшая школа как фактор изменения социальной структуры развитого социалистического общества» (1978), монографія авторського колективу на чолі з О.О. Якубою «Воспитательный процесс в выс-

шей школе: его эффективность» (1988). Ці та багато інших досліджень являють для нас фактологічну значущість, адже започаткували системне вивчення історії становлення вітчизняної вищої школи. Задачі вищої школи, що розглядалася як «кузня кадрів», визначалися відповідно до партійних та державних документів та зорієнтовувалися на потреби «комуністичного будівництва». Відповідно до цих завдань розглядався зміст, форми та засоби діяльності вишів у розв'язанні завдань науково-технічного прогресу, комуністичного виховання студентів тощо.

Серед історіографічних досліджень пострадянських часів слід виділити монографії В.К. Майбороди (1992) «Вища педагогічна освіта в Україні: Історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.)», І.Л. Лікарчука (1999) «Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи», дисертаційні дослідження Сопівника Р.В. (2004) «Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)», Н.М. Сафонові (2005) «Реформування системи вищої освіти в Україні (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): історичний аспект», Т.О. Куцаєвої (2007) «Розвиток вищої освіти в УРСР (1965–1985 рр.)», які розглядають загальні тенденції, передумови та чинники розвитку системи вищої освіти в Україні, нормативно-правові аспекти діяльності вищої школи, динаміку становища студентства як об'єкту навчально-виховного процесу та громадського життя вищих навчальних закладів тощо;

– історико-педагогічні дослідження розвитку вищої школи у визначених хронологічних межах. Так, у дисертаційному дослідженні І.П. Яцук (2011) процес становлення і розвитку теорії і практики виховання студентів у вищих педагогічних закладах України (1920–1991 рр.) розглядається як об'єктивна закономірність, зумовлена динамікою політичних, ідеологічних, соціологічних і культурних чинників. Процес виховання на кожному з етапів розкривався у взаємовпливі та єдності державної освітньої політики, громадсько-педагогічного дискурсу, стану системи освіти й виховання та педагогічної науки.

Значний інтерес у контексті розглядуваної проблеми являють дослідження, присвячені окремим аспектам педагогіки вищої освіти, в яких побічно висвітлені певні аспекти дослідження: розвідки Є. Євтушенка, Ю. Кузьменко, Л. Марченко, В. Петрикєва, С. Сечкі, Н. Слюсаренко, К. Трибулькевич тощо. Так, Є. Євтушенко вивчав особливості розвитку нормативно-правових, змістових, структурних, організаційних засад, кадрового, науково-методичного та матеріального забезпечення фізичного виховання і спортивної підготовки студентів вищої школи України у 1944–1991 роках. У монографії К. Трибулькевич

«Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.)» (2016) розглянуто еволюцію мети та завдань, принципів та змісту, організаційних форм та методів діяльності студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України у 1917–2010 роках. С. Сечка дослідила зміст та форми соціалізації молоді в студентських громадських організаціях та об'єднаннях у 60–80-ті роки тощо. Цей саме період охоплює дослідження Л. Марченко, в якому на матеріалах партійних організацій проаналізований досвід трудового виховання студентства. В історіографічні праці Н. Слюсаренко досліджувалися проблеми трудового виховання молоді, в роботі Ю. Кузьменко – історико-педагогічні аспекти освіти фахівців з трудової підготовки тощо.

2. Історико-педагогічна історіографія проблем, дотичних до формування гендерної культури, а саме: статевого, соціостатевого, статево-рольового, гендерного виховання та освіти, підготовки до сімейного життя, виховання жіночої та чоловічої молоді тощо. Слід підкреслити, що на сьогодні спеціальних системних досліджень, присвячених педагогічній ретроспективі формування гендерної культури студентства другої половини ХХ – початку ХХІ століття, не існує.

Серед робіт цієї групи слід назвати роботи Л. Штильової, яка аналізувала проблеми впровадження теорії гендерних відносин у професійну підготовку, Л. Каменської, яка зверталася до витоків методології гендерного підходу в педагогіці. Значний внесок у вивчення історії гендерної педагогіки в Україні зробив В.П. Кравець, що дослідив еволюцію змісту, форм та методів гендерної та сексуальної соціалізації дітей і молоді від первісних часів до сьогодення. Визначаючи соціальні передумови гендерного виховання та підготовки до сімейного життя в пострадянській Україні, дослідник підкреслює, що гендер у педагогіці має значну смислову варіативність, зумовлену специфічними особливостями теоретичного ракурсу, що відображає дискусійність і багатоплановість гендерних досліджень та зумовлює неоднозначність рішень.

Витоки та джерела розвитку гендерного підходу в педагогіці аналізує Н. Приходькіна. Відокремлюючи як етапи цього розвитку традиційну, критичну, феміністську та гендерну педагогіку, розглядає особливості його впровадження у вітчизняну освітню теорію та практику. Дослідниця пов'язує необхідність впровадження гендерного підходу у вітчизняну освіту з потребами її інтеграції в європейській простір. Акцентує, що гендерний підхід, на відміну від традиційного, надає студентам можливості розвивати індивідуальні здібності й інтереси незалежно від належності до конкретної статі, протистояти негативним проявам ген-

дерних стереотипів та сприяти розвитку гендерної чутливості та здатності реагувати на порушення гендерних принципів. Історію впровадження гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття досліджувала І. Кизима. Вчена визначає гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти як просвітницьку діяльність у напрямі спростування наявних статево-гендерних стереотипів, розвитку критичного ставлення до світу та зростання гендерної компетентності педагогів.

Еволюцію філософських підходів щодо інтерпретації суб'єкта освіти від феміністської критики традиційної освіти до виникнення «гендерної педагогіки» у вищих навчальних закладах західних країн, а також специфіку становлення вітчизняної гендерної політики та гендерних підходів в освітньому просторі досліджує О. Плахотнік. Змістовний аналіз жіночих і гендерних досліджень на рівні дослідницького і освітнього проєктів протягом десятиріччя на зламі ХХ–ХХІ ст. наведений у дослідженні Л. Смоляр, в якому визначені їх передумови та провідні тенденції їх розвитку. Автор відзначає, що специфіка вітчизняної ситуації гендерних досліджень зумовлена домінуванням патріархатної свідомості, новизною цієї галузі для пострадянського наукового знання та потребою концептуального та практичного самовизначення в конкретних умовах. Пригортають увагу дослідження В. Гайденко та І. Предборської, що досліджували ретроспективу гендерних досліджень у західній та вітчизняній соціальній та філософській думці та її вплив на освітню практику. Стислий історіографічний нарис проблем формування гендерної культури студентства містять дисертаційні дослідження С. Яшник, П. Терзі. Питання історії гендерної педагогіки знайшли відбиття в роботах В. Вдовюка, О. Ільченко, О. Цокур, І. Цимбал, С. Рикова та інших.

Фундаментальне дослідження історії гендерного підходу у вітчизняній освіті та шкільництві ХХ століття належить О. Петренко. Гендерний підхід, на думку вченої, часто маючи прихований характер, був іманентно присутнім на всіх етапах розвитку шкільної освіти, виявляючись у змісті навчання та організації навчально-виховного процесу. Виходячи із цього, авторка запропонувала періодизацію гендерних підходів до освіти і виховання в їх взаємозв'язку та наступності. Гендерний підхід до освіти й виховання на сучасному етапі розуміється авторкою як одна зі складових частин особистісно орієнтованого підходу, що враховує гендерні особливості учня/учениці й допускає на підставі цього визначення змісту, форм, методів навчання, створення сприятливого (гендерно комфортного) освітньо-виховного середовища, що сприяє розвитку особистості відповідно до її потенціалу.

У масштабному дисертаційному дослідженні Т.О. Дороніної визначено історико-культурологічні основи гендерної теорії, розглянуто ретроспективу питань статі у вітчизняній педагогіці, досліджено передумови виникнення гендерного підходу в сучасній освітній теорії і шкільній практиці, виокремлено етапи його становлення. Суттєвим є висновок про те, що декларований в Україні принцип рівного доступу до освіти розуміється лише як відсутність відвертої заборони дівчатам здобувати якісну освіту. Вітчизняне освітнє законодавство відтворює формальну модель гендерної рівності, лише підтверджуючи рівний доступ до навчання, тоді як освітні стандарти і програми демонструють протекціоністську модель, пояснюючи необхідність різного навчання турботою про майбутнє дівчат. Однак для встановлення гендерної рівності в освіті необхідною є реалізація субстантивної моделі – створення рівних можливостей для навчання і хлопців, і дівчат. Неврахування проблем гендерної нерівності в номенклатурно-правових документах, їхнє замовчування чи неповне висвітлення є виявом фактичної дискримінації, оскільки порушує гендерну рівність у плані результативності освіти.

У передмові до підручнику з гендерної психології та педагогіки (2000) під редакцією О. Ключко визначені періоди розвитку гендерної освіти в російській школі, кожний з яких схарактеризований відповідно до зміни ставлення наукової та педагогічної громадськості до нового напрямку досліджень, розуміння його ключових положень та методологічних орієнтирів; виділено чотири етапи розвитку гендерних досліджень та гендерної освіти в Росії.

Еволюцію гендерної освіти у вищій школі пострадянських країн розглянула С. Гришак (2018), яка виявила два підходи до розуміння гендерної освіти: 1) у вузькому сенсі – це навчальні програми з гендерної проблематики, що викладаються для студентів соціогуманітарних спеціальностей; 2) у широкому розумінні – це освіта, спрямована на формування гендерної рівності та подолання усталених гендерних стереотипів. Проаналізовано підходи науковців до класифікації періодів розвитку гендерної освіти на пострадянському просторі.

3. Історичні дослідження:

– історіографічні праці гендерної спрямованості – розвідки радянського періоду з питань участі жінок в економічному, суспільно-політичному, культурному житті та з проблем освіти жінок, що здійснювалися у хронологічних межах дослідження, охоплювали здебільшого довоєнні часи та розкривали суспільно-політичну діяльність жіноцтва в контексті прийнятої ідеологічної настанови щодо вирішеності жіночого питання в СРСР. Так, досліджувалися питання діяльності жінвідді-

лів щодо боротьби з неписьменністю жінок-робітниць у 1921–1925 рр. (Курченко Т.), діяльності компартії України з підвищення культурно-технічного рівня жінок у 1926–1929 рр. (Маціна З.), підвищення кваліфікації жінок та підвищення їх суспільно-політичної активності в роки другої п'ятирічки (Онїпченко В.), розвиток трудової та суспільної активності жінок у 1933–1937 рр. (Романько Е.), участь українського жіноцтва в революційній боротьбі та залучення робітниць і селянок до радянського будівництва на Україні (Ж. Тимченко) тощо. Варто вказати праці Т. Пікалової (1984, 1985), в яких висвітлювалася діяльність комуністичної партії із залучення жінок до «культурної революції» та вищої освіти в період соціалістичного будівництва.

У пострадянські часи суттєво розширилися можливості для історичних розвідок гендерної проблематики, збільшилися хронологічні межі та змінилися методологічні підходи. Однією з перших розвідок історії жіноцтва стала монографія Л. Смоляр (1998), в якій подані результати дослідження жіночого руху Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX століття: визначені його течії, періоди розвитку, розкривається зміст та форми роботи, участь у культурно-освітньому процесі. Продовженням обраної дослідницею проблеми стала монографія «Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні» (1999), хронологічні межі якої сягають періоду трансформацій кінця XX століття. У розвідці проаналізоване становище українського жіноцтва, його вплив на культурне, соціальне та політичне життя країни в різні історичні періоди. У монографії зібрано біографії жінок, діяльність яких суттєво вплинула на суспільно-політичний та культурний розвиток України.

Набувала актуальності проблема участі жінок у розбудові громадянського суспільства в Україні (А. Стахневич). І. Стадник, А. Лисенко, Є. Таран розглядали діяльність жіночих наукових організацій у 90-ті роки XX – поч. XXI ст., як і М. Богачевська-Хом'як, К. Воробець, Г. Даудова, І. Жеребкіна, О. Здравомислова, І. Кон, Н. Нартова, Н. Пушкарьова, А. Роткірх, О. Стяжкіна, А. Темкіна тощо.

У дослідженнях О. Стяжкіної (2003, 2010) знайшли відображення механізми формування повсякденних практик та гендерних ролей жінок та чоловіків в умовах радянської системи, участь жінок у культурному житті країни, а також зміст та протиріччя формування українського канону маскуліності. Дослідження О. Здравомислової (2003), Н. Нартової (2008), А. Роткірх (2002), А. Темкіної (2003) присвячені державному конструюванню гендеру, розвитку і трансформації гендерного порядку та пов'язаних із ним контрактів у радянському та пострадянському суспільстві. У працях І. Кона (1997, 2009, 2010) розглядаються історичні аспекти маскулінності і так далі;

– праці, присвячені історії повсякденності. Предметом вивчення в межах цього напрямку стали повсякденні практики людей (умови життя, праці, побуту, дозвілля, навчання, соціалізації тощо) того або іншого регіону або країни в певний історичний проміжок часу. Подібні дослідження дозволяють виявити чинники, що зумовлюють формування норм, звичаїв, традицій, уподобань населення, в тому числі у сфері гендерних відносин. Так, у дослідженнях із радянської повсякденності О. Стяжкіна розкрила, як відбувалося делегування функцій організації повсякдення жінкам у такий спосіб, що традиційні практики поєднувались з практиками радянської квазіемансипації.

У контексті нашого дослідження інтерес представляють праці, в яких знаходиться відображення життя студентства та викладацької спільноти вищої школи України: праці Н. Хоменко, М. Ломоносова, О. Лук'яненка, С. Іванова. Щоденні умови життя та навчання студентства знайшли відображення в монографії Г. Боднар «Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50-80-ті роки ХХ ст.): монографія» (2010);

4) історіографічні дослідження гендерної проблематики в соціально-гуманітарних науках, авторами яких є І. Бежан-Волк, О. Вороніна, Н. Гапон, І. Головащенко, Т. Гурко, Л. Завадська, І. Кон, І. Кльоцина, Н. Пушкарьова, Г. Сілласте, З. Хоткіна, Н.Д. Чухим, Н. Шевченко та інші. Однією з перших історіографію розвитку жіночих досліджень у вітчизняній науці здійснила А. Посадська (1989, 1986). Вона зацентрувала, що достатня кількість розвідок із проблем репродуктивного поведіння жінок, сполучення зайнятості і материнства та умов праці тощо, які були здійснені в радянські часи, не мають гендерного спрямування (не є «women's studies»), оскільки дотримуються біодетерміністського підходу в поясненні різниці чоловіків та жінок у суспільстві, функціоналістської парадигми, властивій класичній науці. Дослідниця визначила специфічні соціальні умови розвитку «жіночих досліджень», а також визначила їх проблематику в пострадянській країні, яка мала офіційну лінію на емансипацію жінок протягом 70 років.

В історіографічному начерку соціології статі Т. Гурко (1998) визначила відмінності передумов становлення гендерних досліджень у вітчизняній науці від таких у західній. Зазначила існування в радянські часи двох галузей, таких як соціальні проблеми жінок та соціологія статі, які розглядалися в тому числі в межах історичного матеріалізму, демографії, економіки, наукового комунізму. На той час соціологія статі, яку дослідниця вважає складовою частиною міждисциплінарних гендерних досліджень, розвивалася на перетині соціології, етнології та практично забороненої сексології. Гендерним

дослідженням у вітчизняній науці передували пошуки ХІХ – початку ХХ ст., присвячені соціальним аспектам статі, дискусії 20-х років навколо жіночого питання, сплеск досліджень соціальних та сімейних ролей жінок у 60-80 роки.

Унікальне видання – довідник «Гендерные исследования в России и СНГ» (2000). Він містить не лише імена, адресну інформацію, а й дані щодо тематики досліджень і навчальних курсів науково-педагогічних та наукових працівників із 60 міст пострадянських країн. Редактором довідника була З. Хоткіна, авторству якої належить огляд десятирічної історії гендерних досліджень у Росії (2000). У статті вчена розглянула передумови становлення нового напрямку досліджень та їх задачі в різні періоди існування. Було відзначено, що їх становлення відбувалося в умовах суттєвого скорочення кількості вчених та водночас в умовах звільнення науки від багатьох догматичних та ідеологічних обмежень. Процес гуманізації та демократизації науки призвів до бурхливого розвитку нових наукових дисциплін: політології, культурології, соціальної антропології, гендерних досліджень тощо.

У розвідці Н. Шевченко (2001) підкреслено, що своєрідний «жіночий бум», який пережила Західна Європа і Америка в 60–80-х роках ХХ ст., коли виникла дискусія про сутність соціальних ролей чоловіків і жінок, їх вклад у цивілізацію та місце в сучасному суспільстві, наприкінці 80-х років охопив і країни Східної Європи, включаючи Україну. Гендерний підхід як багатогранне бачення історичного процесу, що передбачає діалог статей у плані реконструкції історичного розвитку з урахуванням форм їх взаємодії і взаємодоповнення, зацікавив і вітчизняних дослідників, унаслідок чого активізувалися жіночі студії. Утвердження гендерного виміру історії в Україні характеризуються рядом труднощів: відсутністю широкого кола фахівців, обізнаних із гендерною методологією, нерозвинутістю категорій і понять гендерних досліджень, відсутністю компаративного аналізу феномена жінки в західній та східній цивілізаціях.

У статтях О. Ключко (2007, 2008) визначені трансформації та специфічні особливості методології «вітчизняного варіанту гендерних досліджень». Вчена розглянула три етапи розвитку гендерних досліджень у вітчизняній науці: пряме калькування зарубіжного досвіду (1980–1996 рр.), адаптація західних теорій до вітчизняного контексту (1997–2001 рр.) та критична рефлексія (з 2001 р.). Г. Сілласте (2016) розглянула зародження, формування та інституціоналізацію у вітчизняному науковому просторі гендерної соціології як спеціальної соціологічної теорії та виділила етапи розвитку цього наукового напрямку: 1989–1992 роки, постсоветський та трансформа-

ційний. І. Кльоцина аналізувала історію розвитку гендерних досліджень у психології, О. Вороніна вивчала соціокультурні детермінанти розвитку гендерної теорії в Росії та на Заході; І.С. Кон досліджував еволюцію та генезу гендерної проблематики у вітчизняному освітньому та науковому просторі, значну увагу приділяв розвитку досліджень маскулінності.

Висновок. Отже, історіографія є окремим предметним полем історії педагогіки, має власні дослідницькі завдання та методичний інструментарій. Вивчення та аналіз історіографічної бази стає підґрунтям для визначення стану проблеми, що досліджується, а отже, конкретизації предмету та завдань дослідження та його наукової новизни.

Список використаної літератури:

1. Голубнича Л.О. Джерела педагогічної історіографії. Теорія та методика навчання та виховання. 2012. Вип. 32. С. 33–46.
2. Історіографічний словник: навч. посіб. для студентів історичних факультетів університетів / С.І. Посохов, С.М. Куделю, Ю.Л. Зайцева та ін.; За ред. С.І. Посохова. Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. 320 с.
3. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій. К.: Генеза, 2004. 496 с.
4. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. К.: Наук. думка, Т. 4: І-М. 1973. 840 с.

Vorovka M. Historiography of theory and practice of development of student gender culture

The introduction analyzes the approaches to the definition of the concept of "historiographic sources"; historiography of historical and pedagogical research and classification of historical and pedagogical historiographic sources are considered.

The purpose of the article is to determine the historiographic sources in the source base of historical and pedagogical research and consideration of the historiography of theory and practice of the development of student gender culture.

The main part deals with the distribution of historiography of theory and practice of the development of gender culture of students of higher educational institutions of Ukraine in 1960's of the XX c. and early XXI c. according to the problematic and thematic criterion is considered, namely:

1) historiography of higher education of Ukraine (monographs of the Soviet and post-Soviet period; historical and pedagogical researches of the development of higher education within the analyzed chronological frameworks;

2) historical and pedagogical historiography of problems related to the formation of gender culture, namely: sexual, sociopolitical, gender upbringing and education, preparation for family life, female and male youth upbringing, etc.;

3) historical research: historiographic works of gender orientation – research works of the Soviet period on women's participation in the economic, social, political, cultural and educational issues within the analyzed chronological framework. The research works covered mainly prewar times and revealed social and political activity of women in the context of the adopted ideological thought about the resolution of the female issue in the USSR; the works devoted to the history of everyday life are considered to be the subject of study in this field became the everyday practices of people (living conditions, work, life, leisure, education, socialization, etc.) of this or that region or country in a certain historical period of time;

4) historiographic researches of gender issues in social sciences and humanities.

It is proved that the study and analysis of the historiographic base is the basis for determining the state of the problem under consideration, and hence the specification of the subject and the tasks of the research and its scientific novelty.

Key words: *historiographic sources, historiography of historical and pedagogical research, classification of historical and pedagogical historiographic sources, historiography of theory and practice of development of gender culture, students.*